

A. K. Warder - Bevezetés a páliba

1. lecke

Első ragozás

A jelen idő ragozása (kijelentő mód) a *bhū* ige esetében vagyis az első ragozása (*bhuvādi gaṇa*) a következő:

	Egyesszám	Többesszám
3. személy (<i>pathamapurisa</i>) ¹ ő, ez, az, ők, ezek, stb	<i>bhavati</i> (ő van)	<i>bhavanti</i>
2. személy (<i>majjhimapurisa</i>) te, ti	<i>bhvasi</i>	<i>bhavatha</i>
1. személy (<i>uttamapurisa</i>) én, mi	<i>bhavāmi</i>	<i>bhavāma</i>

(A régi indiai nyelvtani rendszerekben a személyek sorrendje fordítottja az európainak: ezt követtük itt is, mivel a harmadik személy a leggyakoribb használatban és a szótárakban megadva. A személyek európai nevét használjuk. Szintén érdemes megjegyezni, hogy az indiai hagyomány szerint a tanulók személyről személyre tanulnak - főnevek esetében esetről esetre - nem pedig számról számra, tehát az oldalt így olvasnák: *bhavati, bhavanti, bhvasi bhavatha, bhavāmi bhavāma*. Ez a gyakorlat az ajánlott.)

Az ige gyöke *bhū*, és a jelentése "lenni". A gyök pontosabban jelenik meg más ebből származtatott formákban, például a befejezett melléknévi igenévben ami "bhúta", "volt". A származtatás elmélete az igetövek jelenidejű esetében az, hogy bizonyos kereteken belül a gyökben lévő magánhangzó "megerősödik" a hangképzés helyéhez legközelebbi összetett magánhangzóvá (lásd következő rész: "Magánhangzó fokozás"). Ahol a magánhangzó a, ā, e vagy o ott nincs változás, ahol kettős mássalhangzó követi ott sincsen, a hosszú magánhangzók í és ú nem változnak ott, ahol a gyökben mássalhangzó követi őket. Tehát a változások a következők: i lesz e hanggá és u lesz o hanggá hacsak nem követi őket két mássalhangzó, í lesz e hanggá és ú lesz o hanggá kivéve ha bármilyen mássalhangzó követi. A szótó magánhangzó a végül hozzáadódik, előtte az e ay hang lesz, az o pedig av.

Igék első ragozásai, gyökökkel és 3. személyű egyesszámmal:

¹ A szó szerinti jelentés *pathama* = "első", *majjhima* = "középső", *uttama* = "utolsó". Az indiai nyelvészek fordított sorrendet követnek az Európában használatoshoz képest, érthető okokból. Természetesen nem szó szerint fordítunk hanem a magyar megfelelőkre.

<i>kam</i> ² (sétálni) (két előtaggal, ahol az upa "felé", "irányában" a sam pedig "együtt" jelentésű)	<i>upasamkamati</i>	odamenni, megközelíteni
<i>kam</i> (egy előtaggal, ahol (p)pa ³ "kifelé", "elfelé" jelentésű)	<i>pakkamati</i>	elmenni
<i>cu</i>	<i>cavati</i>	távozik (adott létformából), meghal
<i>jiv</i>	<i>jivati</i>	él (életben van, megél valamiből)
<i>pass</i>	<i>passati</i>	lát valamit
<i>pucch</i>	<i>pucchati</i>	kérdez
<i>bandh</i>	<i>bandhati</i>	megköt, hozzáköt
<i>bhās</i>	<i>bhāsati</i>	mondja, beszél
<i>bhū</i>	<i>bhavati</i>	létezik, van
<i>vad</i>	<i>vadati</i>	mond valamit
<i>sīd</i> (ülni, egy előtaggal ahol a ni "le" jelentésű)	<i>nisīdati</i>	leül
<i>har</i>	<i>harati</i>	(ő) elvesz valamit
<i>har</i> (egy előtaggal, ahol az ā "el" jelentésű)	<i>āharati</i>	(ő) hoz valamit
<i>hū</i>	<i>hoti</i>	van, ott van

(A *hū* valójában a *bhū* egy gyengébb változata és az itteni o hang az ava "összevonása". A jelenidőben a *hoti* sokkal gyakoribb a *bhavatinál*, ami vaószíynüleg inkább csak nyomatékosításra használatos, költői vagy

- 2 Ennél a gyöknél és néhány másiknál az első mássalhangzó általában megkettőződik, ha előtaggal bővül a szó. Ez a jelenség megmagyarázható a nyelv egy régebbi időszakából maradt történelmi maradványnak, de kényelmesebben felfoghatóak volnának a gyökök pl. úgy is, mint *kkam*, stb. ahol a kettőződés csupán különleges körülményekben marad meg (közeli bővítéskor megelőző maágnhangzó esetén), Ebben a könyvben használt megoldás a kettőződésre hajlamos mássalhangzók párjainak zárójelben való mutatása: (k)kam, stb.
- 3 Ennek az előtaggnak az első mássalhangzója hajlamos kettőződni (pl. ha másik előtaggal találkozik maga előtt, ami magánhangzóra végződik) lásd még az előző lábjegyzetet.

magasztos beszédben. Másfelől azonban adott igeidőkben csupán a bhú formái használatosak.)

Magánhangzó fokozás

Az indiai nyelvészek által leírt (az ősi indoárja nyelvekben) leggyakoribb formája a gyökök megerősödésének vagy a morfológiai adott (származtatott) szótagjainak az a hang közbeiktatása az adottan megerősödött betű elé. Három fok különböztethető meg: gyenge vagy üres (*avuddhika*: a- nélkül), erős (*guṇa*: a- előtaggal) és hosszabbított (*vuddhi* = "megnövelés": második a- előtaggal). A magánhangzók esetében (ami a legfontosabb), a három fok észrevehető például a *bhūta* (gyenge), *bhavati* és *hoti* (erős) majd a *bhāveti* (hosszabbított) szavakban. A magánhangzó fokozás rendszere a következőképpen írható le:

Gyenge	Erős	Hosszabbított
⁴	<i>a</i>	<i>ā</i>
<i>i</i> vagy <i>ī</i>	<i>i</i> vagy <i>ay</i>	<i>e</i> ⁵ vagy <i>āy</i>
<i>u</i> vagy <i>ū</i>	<i>o</i> vagy <i>av</i>	<i>o</i> ⁵ vagy <i>āv</i>

Jelenidő

A jelenidő (*vattamānā*) egy igeidő (*lakāra*) ami a jelen (*paccuppanna*) időben (*kāla*) zajló eseményeket fejezi ki, amiknek a határai nem annyira határozottak vagy nem bizonyos időre szólnak (pl. "örökidejű igazságok") vagy néha a közvetlen jövő időt (ami a felszólító módhoz kissé hasonló lehet, pl. "megyek és megteszem") esetleg a múlt időt ("történelmi jelen"). Kifejezhető vele egy "ameddig" előtti cselekvés időtartama, egy adott jövő idő "amikor" (igen élénk jövőkép jelenidőnek képzelve), és egyéb adott esetekben is.

Nem szükséges a személyes névmások használata, mivel az megérthető a ragozásból magából is. (A páli személyes névmásai általában visszautalnak az előző mondatok szavaira vagy csupán kihangsúlyozzák a személyt.) A már ragozott forma kifejezi az "ő" és "az", vagy "én" cselekvőket.

Férfi nemű, a- végződésű főnevek

Főnevek (férfi nem), amikor a *loka* > *loko* mintájára ragozódnak, egyesszám alanyesetben:

4 Az olyan gyökök, mint (*k*)*kam* és *vad* megadhatóak (*k*)*km* és *vd* alakban is ("gyenge fokú *m* és *d*") de ezekben sosem találhatóak meg. A bevett szokás az, hogy már az erős fokon adjuk meg őket, így mivel már erősek nem lesznek még tovább fokozva az első ragozás jelenidejű tövéből ragozva.

5 Az elméletileg előljáró *a*- beleolvad az *e* vagy *o* hangba.

<i>upāsako</i>	világi követő
<i>kāyo</i>	test, anyag
<i>khattiyo</i>	harcos, nemes (a harcos-nemesi kaszt tagja)
<i>gāmo</i>	falu
<i>tathāgato</i>	eltávozott (a világiságból a megnyugvásba: a Buddha egyik neve - általában - vagy hozzá hasonlatos személyeké)
<i>devo</i>	istenség, isten, uralkodó (tiszteletteljes megszólításként)
<i>putto</i>	fiú, fia valakinek
<i>puriso</i>	személy, ember
<i>brāhmaṇo</i>	pap, brahmin (az öröklődő papság tagja)
<i>maggo</i>	út, ösvény
<i>manusso</i>	emberi lény, személy
<i>amanusso</i>	nem emberi lény (pl. istenség, stb) (<i>a</i> itt tagadó előtagként szerepel)
<i>mahāmatto</i>	miniszter
<i>loko</i>	világ, emberiség, univerzum
<i>samaṇo</i>	aszkéta, vándor, filozófus
<i>samayo</i>	időpont, alkalom (bármilyen adott esemény időpontja)